

JAN-WERNER MÜLLER,

POPÜLİZM NEDİR? Çeviren: Onur YILDIZ, İstanbul: İletişim
Yayıncılık, 125 Sayfa, (İkinci Basım), 2018.

Eser ve Yazar Hakkında

Jan-Werner Müller, 1970 yılında Almanya'nın Bad Honnef kentinde doğdu. Eğitimini Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamladı. 1996-2005 yılları arasında Oxford Üniversitesi'ne bağlı araştırma enstitülerinin bir üyesiydi. 2005 yılından itibaren Princeton Üniversitesi Siyaset Bölümünde öğretim üyesidir¹.

“Popülizm Nedir?” kitabının temelini, 2013 yılında Viyana'da davetlisi olarak katıldığı Beşerî Bilimler Enstitüsü (IWM) semineri oluşturmuştur. Yazar, aynı yıl öğretim üyesi olduğu Princeton Üniversitesi'nde popülizm üzerine bir atölye çalışması düzenlemiştir.

Bu konunun, 21. yüzyılın başında Avrupa, Birleşik Devletler ve Latin Amerika'da daha fazla sayıda insanı endişelendirdiğini ifade eden Müller, kitabını yazarken çeşitli kişilerle yaptığı görüş alışverişlerinden de yararlanmışır. 2016 yılı Nisan ayında Almanca olarak Suhrkamp tarafından yayınlanan kitap, 2017 yılında önce İngilizceye çevrilmiş (Penguin Press tarafından yayınlanmışır) ve daha sonra yirmi dile daha çevrilme sürecine girmiştir.

Popülizm Nedir?

Bir siyaset bilimi profesörü ve aktif bir öğretim üyesi olan Müller, kitabında “hakkında çok konuşulan fakat net bir şekilde tanımlanamayan” popülizm konusunu açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Kitapta, popülizmi ayırt etme ve bununla başa çıkma yolları üç bölüme ayrılarak anlatılmışır. Popülistlerin ne söyledikleri ne yaptıkları ve popülizmle nasıl baş edileceği konularına değindiği bu bölümlerden sonra popülizm üzerine yedi tez oluşturmuştur.

Müller, kitabına “Herkes Popülist midir?” sorusunu sorduğu bir girişle başlamıştır. Burada, bir popülizm teorisinin eksikliğine ve bunun sonucu olarak da siyasal aktörlerin hangi kriterlere göre popülist olarak sınıflandırılabileceğine ilişkin ortak bir kavram çerçevesi olmadığına

(popülizm konusundaki tüm akademik araştırmaların girişinde geleneksel olduğu üzere) vurgu yapmaktadır. Popülizm, Avrupa'da “demokratik olmayan bir liberalizme karşı liberal olmayan bir demokratik cevap” olarak nitelendirilebilmekte, halktan uzaklaşmış siyasetin içine girdiği bir “denge durumu” gibi algılanabilmektedir. ABD'de ise fazla merkeze kaydığı düşünölen Demokrat Parti ile ihtilaf halindeki eşitlikçi sol siyasetler için kullanılmaktadır. Avrupa'da liberalizmle yan yana kesinlikle kullanılmayan popülizm, ABD'de liberal ile zaten neredeyse eş anlamlı olarak kullanılan sosyal demokrat tabirinin daha uzlaşmaz bir formu ile bağdaştırılabilmektedir. Her görüşten kişinin popölist olmakla etiketlenebildiği bir siyasal ortamın kavramsal bir kaosa gittiği aşıkârdır.

Müller, Max Weber'in önerdiği şekilde bir ideal tip oluştırmaya çalışmaktadır. Popölisti tanımlarken, popölist siyasal hareketlerin ortak noktalarından ya da bu hareketlerin destekçilerinin sosyoekonomik profillerinden veya psikolojik eğilimlerinden yola çıkmanın doğru bir yöntem olmadığını ileri sürmektedir. şimdiye kadar ampirik olarak bu yönde yapılan çalışmalar, kavramsal karışıklığa bir çözüm bulamamıştır. Özellikle popölist hareketlerin takipçilerinin “patolojik” duygularından yola çıkmak, 1950 ve 1960'lı yıllarda altın çağını yaşamış modernleşmeci yaklaşımın küstah ve başarısız bir girişimi olmaktan öteye gitmemektedir. Bir diğer metodolojik hata, popölistin ilk yeşerdiği öлке Çarlık Rusya'sı Narodniki'lerinden başlayarak, ABD'nin çeşitli dönemlerinde ve Latin Amerika'da, popölisti kırsallıkla ve imtiyazsız kesimlerle (halkla) bağdaştıran önermeler ileri sürmektir. Tarihsel bağlamı farklı bu hareketlerden yola çıkmak, derli toplu bir tanım yapılmasının önüne geçmektedir. Müller'e göre popölist, siyasetin özgül bir ahlakçı bakışla tasavvur edilmesine dayanmaktadır. Yani kendilerinin tek ve gerçek temsilcisi olduğu (temsili demokrasiye sıkı bağlılıkları burada vurgulanabilir) ahlaken saf ve yekpare bir halk ile ahlaken yozlaşmış seçkinler arasındaki ayırım üzerinden bir siyasal dünya algısı tanımlanmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde, hangi tür siyasal aktörlerin popölist olarak adlandırılabileceği açıklanmaktadır. Popölist sayılmak için seçkinlere dair eleştirel bir tutum almanın gerekli fakat yeterli bir koşul olmadığı iddia edilmekte, seçkin karşıtı olmanın yanı sıra çoğulculuk karşıtlığı da eklenmektedir. Sadece kendilerinin halkı temsil ettiğine

dair dışlayıcı bir tutum, çatışma ve kutuplaşma düzlemi üzerindeki biz ve ötekiler ayrımının net olarak ifade edilmesi, popülist liderler için tipik bir özelliktir. Gerek iktidarda iken gerekse iktidar için mücadele sırasında, muhalefetin veya rakiplerin ahlaki ve meşru olmadığı, “halkın sahici bir parçası olmadığı” gerekçesi ile reddedilmesi, kullanılan genel formüldür. Bu tür bir kimlik siyaseti; demokrasinin çoğulcu, birlikte, özgür, eşit ve farklılıklar ile yaşama konusundaki ideal formu ile açıkça çelişmektedir.

Popülist liderlerin mutlaka “halktan biri” gibi olması ya da karizmatik olması gerekmez. Fakat halkla doğrudan bağ kuran sloganların kullanılması yaygındır. Müller, dünya siyasetindeki ünlü popülist liderlerin seçim sloganlarını örnek olarak vermektedir: “O bizimle aynı şeyi istiyor”, “Chavez halktır”, “Chavez biz milyonlarcayız, sen de bir Chavez’sin” vb. sloganlar halkla doğrudan bir bağ veya özdeşleşme ihtiyacını göstermektedir. Buradan yola çıkarak, doğrudan temsili simgeleyen bir liderin varlığı, popülist partilerin alt kademelerinin tamamen lidere bağlı olarak örgütlenmesini açıklamaktadır. Bu lidere bağlılık tek adam partisi metaforunun ötesine giderek, gerçekten her şeyi ve herkesi kontrol eden bir liderin aşırılığına kadar varabilmektedir².

İkinci bölümde, popülist iktidarların üç temel özelliği olarak; devlet aygıtının gasp edilmesi, yolsuzluk ve kayırmacılık, sivil toplumun bastırılması için sistemli bir çaba tespit edilmektedir. Popülizmin bu özellikleri haiz birçok otoriter yönetimden farkı; popülist liderlerin halkın gerçek temsilcisinin kendileri olduğu söylemiyle, bunları meşrulaştırmasıdır. Popülistler, iktidarı elde ettiklerinde de mağdur rolünü oynamaya devam eder. İktidarını sabote etmek isteyen karanlık entrikalardan söz ederler. Popülizm ile komplo teorileri arasındaki bağ bu bağlamda rastlantısal değildir. Kendi iktidarlarını meşrulaştırdığı için bir durumu kriz veya varoluşsal bir tehdit gibi göstermek, popülizmin bir başka tipik özelliğidir.

Popülist iktidarların bürokrasiye ve yargı organına tamamen parti yanlılarını yerleştirme üzerine kanun ve usul değişiklikleri yapmaları, devleti ele geçirme stratejilerine yönelik temel taktiklerdir. Medya yetkilileri, bu iktidarlardan ulusal çıkarlara aykırı yayın yapmamaları konusunda net mesajı alır ve medyada da el değiştirmeler

başlar. Bu uygulamalar, popülist olmayan iktidarlar tarafından iktidarlarının sürekliliği için yapılagelen taktiklerdir. Fakat popülistleri ayıran, bunu halkın ahlaki temsilcisi sıfatıyla açıktan yapıyor olmalarıdır. Popülist iktidarların diğer özellikleri, – kayırmacılık, yolsuzluk, gerçek halkla ilgili olmadığını ileri sürdükleri sivil toplumun ve muhalefetin bastırılması – kendilerinin varoluşsal durumlarının bir sonucu olarak devletin gaspıyla birlikte ortaya çıkar. Müller, popülistlerin itibarının, -çoğunlukla açıkça yapıldığından tabanları tarafından zaten bilinen- yolsuzlukları ortaya çıkarmak ile sarsılmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Bunun yerine, bürokrasinin ve hukukun üstünlüğünün aşınmasının, demokratik hesap verme mekanizmalarının eksikliğinin uzun dönemde tüm halka vereceği zarar üzerinde durmalarını önermektedir. Tam da bu noktada liberal demokrasi kavramındaki belirsizlikler vurgulanmaktadır. Müller’e göre; liberal demokrasinin, liberallik ile demokratlık arasında tercih edilebilecek bir denge içerdiği düşüncesi temelde yanlıştır. Bu nedenle; popülizmin, çoğu gözlemci tarafından liberal olmayan demokrasiler altında sınıflandırılması yaklaşımını yanlış bulmaktadır. Bu, öncelikle demokrasinin kurucu unsurlarının (ifade özgürlüğü, diğer haklar, çoğulculuk gibi) sadece liberalizmin özellikleri gibi algılanmasına neden olmaktadır. Açıkçası neo-liberalizm süreci ile birlikte, başıboş bir kapitalizmle eş anlamlı hale gelen liberalizm kavramı düşünüldüğünde, popülist liderler için “liberal olmamak” bir iltifata dönüşebilir, son çeyrek yüzyılın tüm hayal kırıklıklarına rağmen küresel onaylanma için önemli olan “demokratik olmak” ise yeterli bir etiket olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, popülizmin “liberal olmayan bir demokratik cevap” olarak tanımlanması da yanlıştır. Liberal demokraside seçkinler tarafından ihmal edilmiş sessiz bir çoğunluğun öne çıkarılması ile daha fazla demokratikleşebileceği görüşü, hem bir yanılsama hem de siyaseten tehlike içermektedir.

Üçüncü olarak, popülizm ile baş etmek için bazı özgül siyasal koşullar önerilmektedir. Demokrasi, demokrasi ile benzer dili kullanan (popülist) siyasetçiler tarafından ve demokrasinin yozlaştırılmış formu (popülizm) ile kendi içinden tehdit edilmektedir. Demokrasinin nerede bitip, popülizm tehlikesinin nerede başladığına dair incelikli bir siyasal kavrayışa ihtiyaç duyulmaktadır. Popülizm ile demokrasi arasındaki farkları netleştirmek, dolayısıyla popülizmin nedenlerini ortaya

koymak, demokrasinin sağlam bir eleştirisinin yapılması ihtiyacını doğurmaktadır. Demokrasi; geniş tabanlı, sistemdeki aktörleri kapsayıcı yeni bir toplumsal sözleşmeyi gerektirmektedir.

Sonuç olarak Müller, ileri sürdüğü tezleri yedi maddede sıralamaktadır. İlk tez; popülizmin, çağdaş temsili demokrasinin hiç kaybolmayan bir gölgesi ve daima bir risk olduğudur. Bunu anlamak, demokrasinin eksikliklerini görmeyi sağlar. Çünkü popülistler, temsil ilkesinin ilgili bir savunucusu olmakla beraber yalnızca kendilerinin meşru bir temsilci olduğunda ısrarcıdır.

Popülistlerin; yönetimin artık bölünmemesi gerektiği, halkın bir olduğu ve tek bir temsilcisi olduğu fikri, Müller'in ikinci tezinin temelini oluşturur. Aslında tamamen bir illüzyondan ibaret olan, halkın tamamının gerçek ve meşru temsilcisi olduğu iddiası rekabetçiliği elimine ettiği için, popülistliği seçkin karşıtı olmanın yanında çoğulculuk karşıtı bir konuma oturtur. Bu noktada hemen şunun altının çizilmesi gerekir ki; popülistler, kendileri temsil ettiği sürece temsili sisteme ve kendileri halkı yönlendiren seçkinler olduğu sürece de seçkinlere karşı değildir.

Popülist liderler, her zaman halk hakkında ve halk adına belagat geliştirir. Halka çağrı yapan herkes, mutlaka popülist değildir. Buradaki önemli nokta halkın “bir bölümünü” halk olarak kabul etme halidir. Bu, popülistleri çoğulculuk karşıtı diğer siyasetçilerden de ayıran noktadır. Halkın hangi kesimini halk olarak tanımladığı (etnik, dinsel, sınıfsal vb. temelde varoluşsal biz ve öteki ayrımı), popülistler arasında farklılaşabilmektedir. Her ne kadar halk iradesi ile ortaya çıkmış “apaçık belli olan” ortak iyiyi temsil eden bir görüntü vermeye çalışsalar da ortak iyinin sağduyu sahibi herkesin faydalanacağı bir “iyi” olmadığı fark edilir. Halk iradesi için yapılması gereken onlar için açıktır. Değerler ve ampirik kanıtlarla uğraşmak vakit kaybıdır ve bu nedenle popülistler, “gayrimeşru” rakipleri ile karşılıklı tartışma programlarına katılmaz. Seçilmiş temsilciler ve seçim sonuçları karşısında “gerçek halk” ya da “sessiz çoğunluğa³” gönderme yaparak kendilerini ampirik karşı çıkışlara kapatmış olurlar. Müller bunu popülizme ilişkin üçüncü tez olarak ileri sürmektedir.

Dördüncü tez; popülistlerin referanduma sık sık gitmek istemelerinin, siyasal katılıma destekle bir ilgisinin olmadığı üzerinedir.

Bu durum sadece, zaten (çoğunlukla anayasalar aracılığı ile) belirlemiş oldukları halkın iradesine onay almak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Beşinci tez olarak popülist iktidarların temel eylemlerini sıralar. Popülistler; devlet aygıtını gasp eder, yolsuzluk ve kayırmacılık yapar, eleştirel sivil toplumun bastırılması için sistemli bir çaba gösterir, dışlayıcı ve partizanca anayasalar yapabilir. Tüm eylemleri iktidarda kalmalarını sağlamak içindir. Ama çatışma, er ya da geç kaçınılmazdır.

Altıncı ve yedinci tezler popülizmle baş etme stratejileri ile ilgilidir. Popülistler, demokrasiye tehdit olmalarından dolayı eleştirilmelidir, fakat siyasal tartışmadan kaçınmamak gerekir. Dile getirdikleri problemler, daha farklı bir biçimde ciddiyetle ele alınmalıdır. “Popülizm, halk tarafından neden itibar görüyor ve bazı kesimler gerçekten temsil edilmiyor olabilir mi?” soruları demokrasinin güncel sorunları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Diğer bir deyişle, popülist seçmenlerin endişelerine özgür ve eşit yurttaşlar olarak nasıl yaklaşılması gerektiği üzerinde düşünülmelidir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Popülizmin tarihi daha eskiye gitse de özellikle 21. yüzyılın siyasal analizlerinin en popüler kavramı olmuştur. Fakat bu kadar çok başvurulmasına karşın teori eksikliği nedeniyle olgusal olarak değerlendirilmesinde ortak bir kavram çerçevesinden hareket edilememektedir. Müller, Weber’in ideal tip olarak adlandırdığı analiz aracı doğrultusunda popülizmin temel ve ayırt edici özelliklerini ortaya koymaya çalışmış ve konu hakkında derli toplu teorik bir zemin oluşturmuştur.

Dr. Y. Pınar ÖZMEN

Yozgat Bozok Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

¹ Yazarla ilgili bilgiler, Princeton Üniversitesi’nin internet sitesindeki özgeçmişinden alınmıştır (Web: <https://www.princeton.edu/~jmueller/bio.html> Erişim: 1 Mayıs 2019.).

² Müller’in popülizm kavramına yüklediği anlamlar ve kitap boyunca yararlandığı örnekler, aşırı ve faşist hareketlerden besleniyor ve kitabın sonunda tarihsel olarak

Nasyonal Sosyalizm ve İtalyan Faşizmi'nin popülist hareketler olarak anlaşılması gerektiğini ifade ediyor. Fakat bu hareketler; popülizmin mutlaka içermesi gerekmeyen ırkçılık, şiddetin yüceltilmesi ve radikal liderlik ilkesini barındırdığı için sadece popülist olarak nitelendirilemeyeceğini ekliyor.

³³ “Sessizlik çoğunluk” kavramı, Vietnam Savaşı'nı destekleyen bir kitle olduğu varsayımı ile dönemin ABD başkanı Richard Nixon tarafından kullanılmıştır ve popülistlerin kullanımı bu gönderme ile açıklanabilir.